

analyzed works, view on creativity through the author's biography, journalism, emotionality, argumentation are characteristic for style of Kulish as a literary critic. At the beginning of the article, Kulish talks about the place and role of literature in society. He draws attention to the development and level of literature in the context of the historical development of the state. He gives examples from different literatures and concludes that the development of culture does not always go hand in hand with the development of the state. The author says that the opposite is the case: the decline of a state or kingdom is observed, and at the same time, literature, culture is developing. P. Kulish gives examples from Czech, Polish literature. These facts are important to him because he sees the same in Ukrainian literature. Kulish speaks about literature as a national spirit living in the artistic word. He emphasizes that literature is the key to being a nation. Analyzing the work of H. Kvitka-Osnyanenko, P. Kulish draws attention to the language of works as the main factor of the text, because of which language appears as a representation of the national spirit, as a guarantee of prosperity of the people. He emphasizes that through literature the people manifest their mission of philanthropy. The works of H. Kvitka-Osnyanenko, writes P. Kulish, have appeared during difficult years, and show national spirit, they are organic with time requirements. The author briefly describes the biography of H. Kvitka-Osnyanenko. The journalistic style is characteristic of him. P. Kulish explains where H. Kvitka got his knowledge of the Ukrainian language, why he was so respectful to religion, which later became one of the central themes in his work. In analyzing H. Kvitka-Osnyanenko's stories, P. Kulish emphasizes moral and ethical aspects. According to one article by Panteleimon Kulish, we see that he is an interesting critic. His text contains a lot of information, generalizations, reveals typical in the history of peoples and cultures.

Keywords: *literature, story, biography, journalism, spirituality.*

УДК 821.161.2Куліш

О. Ю. Кудря, магістрантка,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЕТНОПСИХОЛОГІЧНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

Зосереджено увагу на творчості Пантелеймона Куліша, що пронизана етнопсихологічними мотивами; розглянуто етнопсихологічні особливості українців; з'ясовано специфіку народного сприйняття довкілля шляхом детального аналізу образів героїв у творчості письменника.

Ключові слова: *етнопсихологія, догматизм, трансценденталізм, кордоцентризм, амбівалентність.*

*Своєї мови рідної і свого рідного звичаю
вірним серцем держітеся. Тоді з вас будуть
люди як слід, тоді з вас буде громада шановна
і вже на таку громаду ніхто своєї лапи не положить.*
П. Куліш "Листи з хутора"

П. Куліш (1819–1897) – український письменник, історик, фольклорист, етнограф, перекладач і філософ. Він жив і працював у Києві та Петербурзі, писав двома мовами. Сучасники Куліша стверджували, що той мав дуже суперечливий світогляд. Досліджуючи його творчість, можемо в цьому переконатися.

Однією принциповою позицією Кулішевого світосприйняття було глибоке усвідомлення двоякості людини, подвійності її природи та душі. Відтворити цілісну картину натури Пантелеймона Куліша, як і будь-якої іншої людини, неможливо. Про найтонші риси та особливості ми можемо говорити лише з досліджень біографічних даних або творчості. Так, у 20-х рр. ХХ ст. В. Петров звернув увагу на те, що доля Пантелеймона Олександровича є типовою для романтика – "несталої", "непевної людини з природи", що прагне до еволюції, до зміни, до того, щоб випробувати на власному досвіді протилежне, суперечне, щоб не лишатися застиглим, нерухомим духом. Д. Чижевський вважав, що "внутрішню цілість і цілісність Куліша становила ідея України". Двоїстість натури Пантелеймона Куліша між рядків ми можемо відшукати завдяки логічно взаємопов'язаному ряду постулатів-антитез. Найзмістовніші з них – "серце" людини та "зовнішнє" в ній. Саме за таким принципом Куліш сторінка за сторінкою відкриває читачеві свій україноцентричний світогляд. На думку автора, "серце", "внутрішня людина" пов'язані з Україною. Як наслідок, усі нещастя у людини та руїни в суспільстві починаються тоді, коли людське "зовнішнє" бере гору над "внутрішнім". Письменник вважав, що лише на "внутрішньому", "сердечному" можна і потрібно зрощувати ідею України, "зовнішнє" ж варто нейтралізувати або навіть відкинути як щось вороже та вкрай шкідливе. Саме тут джерело Кулішевих антитез: минуле і сучасне, Україна та Європа, серце і голова, хутір та місто тощо.

П. Куліш розглядає основоположне явище – психічний склад нації, що являє собою суб'єктивний досвід народу, зафіксований

у відносно стійких властивостях, рисах, у національній психології, які обумовлені всім суспільно-історичним ходом становлення і розвитку нації та специфікою соціально-психологічного відображення об'єктивних умов її існування [Львовичкіна, 2002, с. 15]. Архетипи проявляються у вигляді символів (в образах героїв, обрядах, традиціях, поведінці загалом) і містять узагальнений досвід предків. Наприклад, архетип Матері глибоко пронизує українську міфологію, пісенні твори, писемні історико-культурні пам'ятки і глибоко присутній у свідомості та підсвідомості українців [Юнг, 1991, с. 225].

Формування психічного складу українського народу відбувалося під впливом як внутрішніх, так багатьох зовнішніх чинників. Екологічне та природне довкілля території України було сприятливим підґрунтям для формування самодостатнього, позбавленого жорстокості та насилля психотипу, який жив у гармонії з природою та вдячно використовував її дари. Слід зазначити, що на території сучасної України віками перехресчувалися впливи Півночі та Півдня, Заходу і Сходу [Донченко, 2001, с. 171]. Наша земля знаходилася в епіцентрі постійних міграційних процесів, постійно відбувалися навали сусідніх племен, держав, був помітний соціально-політичний вплив сусідніх імперій. Ряд дослідників наголошують на впливі Візантії щодо формування українського етнопсихотипу [Донченко, 2001, с. 273]. Серед рис європейського психотипу виокремлюють такі: воля до влади, реалізм, раціоналізм (інтелектуалізм), догматизм, трансценденталізм, ідеалізм, індивідуалізм, ідеал гармонії [Губко, 2003, с. 28].

Психічний склад української нації є результатом інтеграції елементів орієнтально-екзекутивної культури Сходу й окцидентально-інтенціональної культури Заходу. Ці елементи органічно переплелися між собою і з'єдналися з автентичною культурою українців і дали неповторний сплав матеріального і духовного прояву. Дослідники психічного складу української нації [Губко, 2003, с. 40] відзначають такі його характерні риси, як любов до землі, природи, людей; повага до старших, батьків; працелюбність. Не бракує українцям і доблесті, хоробрості,

героїзму і відваги, як виразу їхніх національних почуттів, про що свідчать численні повісті, думи.

У багатьох своїх творах Куліш використовував сюжети, у яких сердечність, м'якість і ніжність українця поєднуються з активністю, незалежністю, самостійністю та рішучістю. Таким чином автор показує, що психічний склад українців інтегрує ряд протилежних якостей – споглядальне світовідчуття, смиренність, моральне самовдосконалення, пристрасне бажання змін на краще, прагнення до пізнання, дії, перебудови, героїзму. Ця низка протилежностей є елементами орієнтально-екзекутивної та окцидентально-інтенціональної культур. У свідомості українця є задатки та всі позитивні передумови формування зрілої, гармонійно сформованої особистості, яка передусім є продуктом належного виховання, самовиховання і усвідомлення себе особистістю [Говорун, 2004, с. 218].

Осмилюючи основи філософії П. Куліша, В. Шурат у праці "Філософічна основа творчості Куліша" (1922) зауважив, що його доробок містить умовні картини і постаті, з символічним характером, у яких закодовані відомості про Україну [Шурат, 1922, с. 16]. М. Жулинський у розвідці, присвяченій творчості П. Куліша, звернув увагу на його науковий підхід до осмислення явищ, зазначивши, що той у своїй творчості був одним із перших, хто користувався першоджерелами, розглядаючи минувшину "з позицій наукової об'єктивності" [Жулинський, 2000, с. 18]. Побіжно зауважив щодо дослідження П. Кулішем буття українського народу у розвідці "Українські "народовці" і радикали" (1891) І. Франко [Франко, 1980, с. 182].

Відомий твір, збірка праукраїнських пам'яток I тис. до н. е. – I тис. н. е. "Велесова Книга" наскрізь пронизана важливістю й цінністю жіночого начала в житті праукраїнців [Велесова Книга, 2001, с. 19]. Цю даність можна пояснити впливом низки чинників, зокрема, утворенням господарства, що формувало людину з психологічно розвиненою творчою землеробською свідомістю [Велесова книга, 2001, с. 22].

Названі філософські формули не тільки задекларовані, а й потрактовані в усіх художніх творах П. Куліша. Спробуємо зіставити світоглядні полюси митця та його творчий доробок.

1. "Серце" і "зовнішнє" в людині. Мотив серця звучить у віршах "Люлі-люлі", "Дунайська дума", поемі "Великі проводи". У "серці" – "помисли", "думка", "туга": "серце потай усіх тужить" ("Великі проводи"); або: "Як серце закипить чи радістю, чи горем, Він старість, мов одержу з пліч скидає, І дух його палкий широким грає морем" ("Нагамет і Ходиза"). У "серці" – "надія", "передчуття", "віра": "Ой нехай мої надії будуть мої діти у серденьку гарячому любо їх носити" ("Великі проводи"). "Сердечна" глибина божественна для письменника, тому через неї і до неї говорить Господь. Герої поеми "Маруся Богуславка" зізнаються: "Мій храм у серці"; "Серцем чистим, непорочним Богові молюся"; "Серце чисте милостиве, дар найкращий Бога". Всевишній, на переконання письменника, є макросвітом. Душа людини, її найдорожчий скарб, дається Господом і є мікросмосом. Кулішева Маруся Богуславка з однойменного твору говорить: "Я в серденьку моїм вселенную носила".

2. Минуле і сучасне. "Серце" не лише вміщує в собі Бога і світ, але й минуле та майбутнє: "Забудеться ім'я моє, а серце в далекому потомстві озветься" ("Байда"). Від Голки, персонажа "Великих проводів", нащадкам залишається тільки серце заховане під водами Дніпра: "Найдивніше – шире серце Голки молодого. Розтерзане, кривавеє / Б'ється під водою. І всю воду ісповняє / Думою святою"".

У творах П. Куліша крізь сучасність до нас промовляє минуле, незважаючи, що його засипано, як скарб, у глибокі могили. Воно зберігає в собі живу силу України, тому поет, припадаючи до "забутої могили", вважає її своєю "єдиною родиною" ("Родина єдина"). Підвівшись, він бачить: "Ой по тих могилах, у гору високих, / По тих гробнищах, у землю глибоких, / Лежить мого роду без ліку. / По тих степах, по горах Дніпрових, / По талищах і лугах Низових / Живе його слава од віку до віку". Звідси ж у поета логічно постав образ воскресіння України: він підіймає "гасло нового воскресіння" ("Хуторні недогарки"), оновлення на засадах християнського гуманізму та засадах любові. Ця тема звучить у віршах "Слово правди", "До кобзи" та інших. "Воскреснеш, нене, встанеш з домовини..." ("Слово правди").

3. Культура і цивілізація. Перу П. Куліша належить знаний вислів: "До сем'ї культурників вертайся" ("До рідного народу"). Поет обстоює своєрідну ідею культури, котра своєю основою, характером закорінена в землеробстві від часів Трипілья. Цивілізація по відношенню до культури вторинна, похідна. Але культура сьогодення немислима без спадщини, бо вона виростає з неї:

...і один атом не пропаде

з того, що створено у самому началі,

з котрого й рід, і дух народний наш іде... ("До Марусі В.").

У динаміці культури відкривається вічне. Звідси й образ народу як вічної незмінної субстанції, в якій усе часове і помилкове зникає без вороття.

4. "Серце" і "розум". З усього вищесказаного стає зрозумілим, чому культурні ідеали П. Куліш шукає у минулому. Від штучної мови, накиненої народу, він хоче повернутися до мови серця, до мови народної. А відтак – від "города" до "хутора", від Європи до України.

Теза про первісність української (староруської) мови є головною у питанні про мову, точніше, у боротьбі за право мови на життя (пригадаймо "сумної слави" царські укази 1863 і 1876 р.). У вірші "Україні" Куліш плекає надію на велику силу простого народного слова, на силу народної мови, бо таїна тої міці – в людських серцях, а не в людському розумі, оскільки мовою розуму говорила чужоземна церква і наука. На думку письменника, в Україні споконвіку існувало дві мови – мова серця та мова розуму. У вірші "До Марусі В." П. Куліш бачить такий вихід з цієї духовної аномалії: "Отечество собі ґрунтуймо в ріднім слові: / Воно, воно одно від пагуби втече, / Піддержить націю на предківській основі... / Переживе воно дурні вбивання мови, / Народам і вікам всю правду прорече".

5. Хутір і місто. Протиставлення "хутора" "місту" вибудовується у П. Куліша також із антитези "серце" – "голова". Прагнення до "хутірнього життя" є стремлінням до "життя серця": "...в левади, в поля, в луки, в гаї широкошумні... / Піснями і ми з Богом розмовляєм, / Вселення серця нашому відкрита" ("Хутірська філософія").

До ідеї про "хутір" як протилежний полюс "місту" й відповідний спосіб життя і мислення Куліш уперше звернувся

вкінці 50-х рр. XIX ст. у листах з Європи. Пізніше ці думки складуть основу збірки "Хуторська філософія і віддалена від світу поезія" (1879). Звертаючись до "хуторського життя", людина, як вважає автор, вибирає життя природне. Вона покидає все зайве і непотрібне, залишаючи собі вічне, природно-органічне. "Втеча" від "міста" для Куліша є потреба буття, необхідність "повертатися іноді до первобутної дикості і суворості душі" ("Хутірська філософія").

Цінності, що реалізуються в "хутірським житті", є цінності вічні й сталі, бо були "за тисячу років до нас" і залишаться в далекому майбутньому. В "хутірським житті" панує незмінність – "оту книжку читали наші предки за тисячу років до нас та й казали: правда! ...Хуторяни, наче дуби зелені, твердо на своїй землі стояли" ("Хутірська філософія"). Тому П. Куліш, усвідомлюючи свою силу і правоту, в полеміці звертається до "городян": "Оставайтесь собі при своїй городянській філософії, а нам дозвольте [...] селянську філософію проповідати, взявши її прямисінько з Євангелія..." ("Хутірська філософія").

6. Україна і Європа. Своєрідно розробляється П. Кулішем і проблема "Україна – Європа". Спираючись на листи Куліша з-за кордону, писані 1858 року, можна доводити, що в Європі письменника вражає міщанство, а тамтешня сучасність для нього нікчемна. Місто затоплене егоїзмом, це лігво, "в якому багатий безпечний від братських претензій бідних на його маєток". Оскільки мало ладу в європейській цивілізації, то "містам треба розсипатися [...], ніяк не засиджуючись у велетенських скоповищах многолюдства". Простежуючи логіку думок Куліша, пізнаємо очевидний і тому парадоксальний висновок: Європі він проповідує хуторянську Україну. В українському хуторянстві Куліш бачить ключ до розв'язання соціальних і духовних проблем Європи.

Про європейськість П. Куліша-хуторянина, який "ставив у Європі свій курінь", поширюючи тим самим українську ідею на світовому рівні, зазначав М. Зеров. Аналізуючи творчість письменника, М. Хвильовий у розвідці "Думки проти течії" (1926), зазначав, що П. Куліш, будучи культурником, визнавав, що Україна зможе відбутись як держава, а українці як нація, лише

повернувшись до загальноєвропейського цивілізаційного процесу. П. Куліша він сприймав "справжнім європейцем", "людиною, яка наблизилась до типу західного інтелігента" [Хвильовий, 1990, с. 51]. У 20-х рр. ХХ ст. М. Хвильовий у статтях "Камо грядеши", "Думки проти течії", "Україна чи Малоросія?" провістить, що вже гряде "великий азіатський Ренесанс", епоха духовного Відродження людства.

7. Чоловік і жінка. З антитези "серце" – "голова" П. Куліш розгортає протиставлення чоловіка жінці. Воно відчутне і в особистих стосунках з жінками, і в жіночих типах (Катруся в "Байді", Маруся Богуславка, Хадиза в "Магометі і Хадизі"). Куліш фіксує у цій антитезі певну філософію культури, в якій жіноче начало стоїть на першому місці, бо жінка менше живе розумом, більше серцем. Тому поет "шукає – викликає": "Орлицю сміливу, крилатишу від орла..." ("Шуканне – викликанне"). Куліш переконаний у тому, що "жінчина – пророк нової віри..., бо дух наш робиться в душі жіночій, дух повен жертви, повен занедбання себе самого для добра людського..." ("Магомет і Хадиза"). У "Підспіві" до поеми "Маруся Богуславка" митець розробляє мотив шани жінці – вінцю краси, "скарбниці чувства" – за "чисте" і "віще" серце.

Отже, П. Куліш вважає, що "серце" людини має можливість глибше пізнати світ; розум же, "зовнішнє" у ній складає надбудову, цивілізацію. Гармонія майбутнього має виростати з "серця". Думки П. Куліша вибудовувалися на основі традиції української філософії і багато в чому суголосні ідеям Г. Сковороди, М. Гоголя, П. Юркевича, М. Костомарова. П. Куліш жив свідомістю "чудесного шляху", що є єдино можливий для "воскресення" України. Він свідомий власного покликання, бо "відчував Господню руку, простерту над ним". У листі до Милорадовичівни від 18 лютого 1857 р. П. Куліш запише: "Що, коли мої великі муки сердечні, мої помисли нікому не висповідані, оберне дух Господень на велике, негибнущє для потомства діло?". У 1880–1890 рр. П. Куліш формує гуманістично-просвітницькі та націонал-культурницькі ідеали, які Є. Нахлік досить слушно пов'язує з авторовою історіософською думкою [Нахлік, 2007, с. 165]. Так, в "Історичному оповіданні",

що є настановчим словом до поетичної збірки "Хуторна поезія", пізній П. Куліш спирається на ідеї Святого Письма, а також осмислює деякі історичні факти (як-от: "Ми знали, що в Англії не право і не декрет, а культура знищила крпацтво" [Куліш, 1882, с. 13]), що визначають шлях безкровної боротьби. Відповідно до цього, одним із центральних образів його поезій стає Слово, яке може бути наділене як чуттєвими (кордоцентричними) конотаціями, так і смисловими (логоцентричними) значеннями. Імовірно, з-поміж чинників, що посприяли дерадикалізації Кулішевої думки, було зацікавлення українським фольклором, зокрема ознайомлення з історичною пісенною епікою, з її здебільшого амбівалентним образом козацтва. Аналіз загальновідомої думи "Сокіл і Соколя", або думи про Івана Гуславця, де порушено проблему турецького невольництва, ставить перед дослідником низку запитань, одним із яких є мотивація визначення належності своїх (за релігійним критерієм) – соколів – до світу чужого.

Етнопсихологія є провідною деталлю, яка рухає "механізм" Кулішевих творів у напрямку актуальності. Сьогодні ми прослідковуємо у своїх сучасниках ряд закономірних рис героїв поезії та прози геніального письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Велесова книга : зб. праукр. пам'яток. I тис. до н. д. – I тис. н. д. / упоряд. Б. Яценко. – К., 2001. – 331 с.
- Говорун Т. Гендерна психологія / Т. Говорун, О. Кікінежді. – К., 2004. – 308 с.
- Губко О. Психологія українського народу / О. Губко. – К., 2003. – 625 с.
- Донченко О. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення) : монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К., 2001. – 334 с.
- Жулинський М. Пантелеймон Куліш. Літературний портрет / М. Жулинський // Куліш П. Літературний портрет. Чорна рада. Хроніка 1663 року / П. Куліш. – К., 2000. – С. 3–21.
- Зеров М. Поетична діяльність Куліша / М. Зеров // Українське письменство XIX ст. Від Куліша до Винниченка : нариси з новіт. укр. письменства. – Дрогобич, 2007. – 566 с.; Куліш П. Хуторна поезія / П. Куліш. – Л., 1882. – 137 с.
- Львовичкіна А. Етнопсихологія / А. Львовичкіна. – К., 2002. – 144 с.
- Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель : у 2 т. / Є. Нахлік. – К., 2007. – Т. 2. – 462 с.
- Сніжко В. Нариси з психоегнічної екології України / В. Сніжко. – К., 2001. – 334 с.
- Франко І. Українські "народовці" і радикали / І. Франко // Збір. творів : у 50 т. / І. Франко. – К., 1980. – Т. 28. – 439 с.

Хвильовий М. Думки проти течії / М. Хвильовий // Твори : у 2 т. / М. Хвильовий. – К., 1990. – Т. 2. – 925 с.

Шурат В. Філософічна основа творчості П. Куліша : у 25-ліття смерті письменника / В. Шурат. – Л., 1922. – 132 с.; Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг. – М., 1991. – 304 с.

REFERENCES

Velesova Knyha : zb. praukrainskykh pamiatok. I tys. do n. d. – I tys. n. d. – Kyiv, 2001. – 512 s.

Hovorun T. Henderna psykholohiia / T. Hovorun, O. Kikinezhdii. – Kyiv, 2004. – 308 s.

Hubko O. Psykholohiia ukrainskoho narodu / O. Hubko. – Kyiv, 2003. – 625 s.

Donchenko O. Arkhetypy sotsialnoho zhyttia i polityka (Hlybynni rehuliatyvy psykhopolitychnoho povsiakdennia) / O. Donchenko, Yu. Romanenko. – Kyiv, 2001. – 334 s.

Zhulynskiyi M. Panteleimon Kulish. Literaturnyi portret / M. Zhulynskiyi // Kulish P. Literaturnyi portret. Chorna rada. Khronika 1663 roku / P. Kulish. – Kyiv, 2000. – S. 3–21.

Zerov M. Poetychna diialnist Kulisha. Ukrainske pysmenstvo XIX st. Vid Kulisha do Vynnychenka : narysy z novitnoho ukr. Pysmenstva / M. Zerov. – Drohobych, 2007. – 282 s.

Kulish P. Khutorna poeziia / P. Kulish. – Lviv, 1882. – 137 s.

Lovochkina A. Etnopsykholohiia / A. Lovochkina. – Kyiv, 2002. – 144 s.

Nakhlik Ye. Panteleimon Kulish : osobystist, pysmennyk, myslitel : u 2 t. / Ye. Nakhlik. – Kyiv, 2007. – Т. 2. – 462 s.

Snizhko V. Narysy z psykhoetnichnoi ekolohii Ukrainy / V. Snizhko. – Kyiv, 2001. – 334 s.

Franko I. Ukrainski "narodovtsi" i radykaly / I. Franko // Zibr. Tvoriv : u 50 t. / I. Franko. – Kyiv, 1980. – Т. 28. – 204 s.

Khvylovyi M. Dumky proty techii / M. Khvylovyi // Tvory : u 2 t. / M. Khvylovyi. – Kyiv, 1990. – Т. 2. – 53 s.

Shurat V. Filosofichna osnova tvorchoosti P. Kulisha: u 25-littia smerti pysmennyka / V. Shurat. – Lviv, 1922. – 132 s.

Yunh K. H. Arkhetyp y symvol / K. H. Yunh. – Moskva, 1991. – 304 s.

Стаття надійшла до редакції 14.11.19.

O.Yu. Kudria, undergraduate,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

ETHNOPSYCHOLOGICAL MOTIVES IN PANTELEYMON KULISH'S WORKS

The article focuses on Panteleimon Kulish's works, which is intertwined with ethnopsychological motives; considered the ethnopsychological peculiarities of Ukrainians; clarified the specific of the people's perception of the surrounding world by

using detailed analysis of the conscious and subconscious of the images of the heroes in the writer's works. Kulish's works describe philosophical formulas. These formulas are not only declared but also interpreted in all artistic manifestations. Trying to match the artist's worldview poles and his creative achievements is a unique combination. In authors works are combined the past and the present, showed the formula of the heart-centeredness of the Ukrainian people and revealed the problems of the Ukrainians. Through psychological motives we can see how Kulish is describing means of our ethnos. All element of his works are focused on showing Ukrainian way of living and trying to find happiness.

Keywords: *ethnopsychology, dogmatism, transcendentalism, cordocentrism, ambivalence.*

УДК 82.091:82-94:821.161.2Куліш

Є. М. Лебідь-Гребенюк, канд. філол. наук, наук. співроб.,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Київ

ЖАНРОВИЙ ЗМІСТ І ПРОБЛЕМАТИКА ЩОДЕННИКІВ ЛІТЕРАТОРІВ ХІХ СТОЛІТТЯ

Досліджено жанрові особливості щоденників П. Куліша, О. Нікітенка і Т. Шевченка. Детально розглянуто особливості авторських нарративних стратегій у текстах, орієнтація на конкретного реципієнта. Осмислено погляди письменників на мову, творчу працю, релігію, авторецепцію власної творчості тощо.

Ключові слова: *щоденник, жанр, наратив, ідіостиль, реципієнт, авторська інтенція.*

Філософія щоденника парадоксально пов'язана із категорією буденного буття як виміру людського існування: з одного боку через буденність "гальмується актуалізація неповторно-особистісного начала" [Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 69], а з іншого – саме частково завдяки щоденнику, де відображено буденність, відбувається індивідуація ("процес становлення внутрішнього світу людини в результаті освоєння свідомістю змісту індивідуального" [Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 240]). Важливу роль в інтерпретації філософії жанру щоденника відіграє також категорія самосвідомості людини. Комунікативна домінанта щоденника – авто-